

GAGYI JÓZSEF

5.

Kutatásainak egyik kulcskérdése a helyi társadalmak alkalmazkodása a nagy társadalom átalakító folyamataihoz. Ebben az adaptáló személy és egy-egy szűkebb csoport szocializációjára helyezte a hangsúlyt. Azzal, hogy az antropológiai tanulmányait a társadalomtörténeti vizsgálódás váltotta fel, a múlt kutatására került a hangsúly. Ebből a pozícióból hogyan látja saját terepe(i)t: ma a helyi társadalmak alkalmazkodó, adaptív képességeit milyen keretek határozzák meg?

Mivel ezek között látok logikai, tematikai összefüggést, előbb a 2., 5., majd a 3., 1., 4. kérdésekre válaszolok.

2., 5.

Az 1989 utáni évtizedben gyakorolt újságírói, majd szabadúszó-kutató életforma felhagyása, az oktatási szerkezetbe való bekerülés 2002-ben, az új feladatok és új lehetőségek alapvetően meghatározták ebben az időszakban tudományos tevékenységemet, szűkebb körű témaválasztásaimat, és nem utolsósorban, ami számomra talán a legfontosabb: a folyamatos terepmunka helyszínét, aktuális témáit. Mindezekben kisebb-nagyobb váltásokra került sor.

Ma a társadalmi kommunikáció igen tág témakörébe sorolható tárgyakat és társadalomtörténetet oktatok, és az oktatást segítő jegyzetek megírása volt az elmúlt években az egyik legfontosabb kötelező feladatom. A jegyzetek közül kettő megjelent, a harmadik megjelenés előtt áll. 2000-től ha az óhajtott rendszerességgel nem is, de a vizsgált témák történelmi dimenzióinak feltárása érdekében levéltárban is kutatok.

Nem értek egyet azzal a kijelentéssel, hogy az antropológiai vizsgálódásaimat a társadalomtörténeti, azaz a múlt kutatása váltotta fel – ma is egy folyamatosan látogatott terepen dolgozom, az itteni társadalom jelenének és (az egyéni emlékezetekben élő, meg a levéltári dokumentumokból rekonstruálható) közelmúltjának a feltárása a legfontosabb célom. Erre már a diákokkal együtt végzett munkában is lehetőség van, egy 2005-ös közös vizsgálatunk eredménye megszerkesztett formában vár megjelenésre. Ezen a terepen folytatom jelenleg az új média elterjedésére, használatára vonatkozó vizsgálataimat, valamint az örökségalkotás és helyi identitás összefüggéseit feltáró kutatásomat. Ha úgy tetszik, ez is a helyi társadalomnak a nagy társadalmi – ezúttal globál-

lis – átalakító folyamatokhoz való igazodása, tehát egy új kontextusban zajló technikai-társadalmi változási folyamat. Ami igazán izgalmas, az a nyugatabbra időben (és hatásaikban) egymást követő folyamatok egymásba csúszása, és így, együttesen kifejtett helyi hatása: a vizsgált közösségekben (egy község öt, eltérő demográfiai, gazdasági-társadalmi feltételrendszerű, és eltérő változásokat mutató településein) a modernizált bekötőutak, a motorizáció felgyorsuló térhódítása és a számítógépek és az internethasználat elterjedése ugyanazokban az években történik.

Summás és árnyalást, részletes kifejtést igénylő, de azt most nélkülöző válaszom tehát a nekem szegzett kérdésre: ma a terepemen a helyi társadalom alkalmazkodó képességét az (egyre inkább jelenlevő) informatikai eszközök használatára is alapuló kommunikáció, a (főleg közösségen kívüli, tudásszerző és tudást felhasználó, mobilitásra alapuló vagy mediatizált) kapcsolódások száma, minősége határozza meg leginkább. Ma már a „zárt” és „egzotikus” közösségeket is utak, közlekedő eszközök, távolba szakadt és hazalátogató vagy akár helyben a sok közül egyik életterület kialakító, ebbe befektető gyerekek és unokák, a világhálón való megjelenés, a kíváncsi turisták kutató tekintetei kapcsolják a nagyvilághoz. És ami legalább ilyen fontos: ma már ezeken a helyeken (kistérségek, régiók) is fejlesztők tevékenykednek, és ezek jövőjéről is fejlesztési elképzelések születnek.

Hogy mindehhez mit szólnak a helyiek? Gyanakodva figyelik, hogy a fejlesztési, de akár az autonómia-elképzelések szószólói és adminisztrátorai milyen politikai és gazdasági hasznot húznak mindebből. Próbálják megérteni, hogy „mit is akar (velünk) a (román, magyar) állam, mit is akar az EU”.

Éppen ezért véleményem szerint még mindig igen fontos és termékeny az a társadalomtudományi megközelítés, amely a felszíni társadalmi gesztikulációk mögötti/alatti, kulturálisan összehangolt, rejtett ellenállások, vagy a párhuzamos különidejű cselekedetek tanulmányozásával szeretne erről a társadalomról lényeges, az alkalmazkodására vonatkozó ismereteket kialakítani.

(3., 1., 4.)

Azért is értékelődött fel a kisebbségkutatás, általában az etnicitás-kutatás, mert megszorodtak a kihívások. A rendszerváltás óta egy, az etnikai, nemzeti azonosságokat egyfelől megkérdőjelező, másfelől megerősítő folyamat együttes, tevékenységrendszer, és az ennek megértését

kívánó politikai és társadalmi megrendelés tapasztalható. Amitől tartani lehet, az a folyamatok agresszív dinamikája, a gazdasági instabilitással – és nem utolsósorban a morális krízisekkel! – való összefonódása nyomán az állam által adminisztrált rendszerek legitimitását elsöprő ereje. Ezért (is) sokkal több a policygyártás, mint az alap kutatás.

A szakmai diskurzusban a fogalmak tartalmi átalakulása folyamatos – a valóság állandóan változik, sürget és követel. Értelmezések és újraértelmezések alkotják a szakmai viták jórészét. Ez így szépen hangzik. De vannak-e valóban szakmailag felkészült, és a valóság változására érzékeny szakemberek, vannak-e fórumok, vannak-e a vitáknak elindítói, moderátorai? Vannak-e fiatal szakemberek, aki kezdeményezhetik a revíziókat, és értelmét látják-e a csoportos fellépéseknek?

Úgy is kérdezhetném: mióta van szociológus, néprajzos, politológus, kommunikációs képzés, mikor alakul ki ennek a teljes vertikuma (doktori képzéssel a csúcson), milyen hosszú távú, intézményi projektek, netán hosszú távra alapított, kisebbségkutató intézmények születnek?

Kérdezhetnék tovább is.

Mivel engem kérdeztek, válaszolnom is kellene. Ingázó egyetemi oktatóként, terepmunkásként, az intézményi kapcsolati hálók peremén sajnos a szakterület igen kis részét látom át. Az én gyakorlatomban a nyolcvanas évek egyik meghatározó fogalma a folklorizmus volt (tulajdonképpen a neofolklorizmus éppen aktuális változatának a megnevezése). A kilencvenes évek végétől egyre általánosabbá vált az örökség, örökségalkotás fogalma – az új kontextusban, új jelentésekben használatos hagyományos kulturális elemek „megalkotása”. A lokális, regionális identitások örökségalkotási projektekben alakulnak ki és alakulnak át.

Mindenképp fontos volt számomra a modernizáció fogalmának átalakulása – a „sztálini modernizáció” felfogástól az Ulrich Beck féle reflexív modernizációig, meg a sokféle modernizáció elméletéig. Arra a kérdésre, hogy mi történt a huszadik században a romániai magyar társadalommal (nem a politikai közösséggel, hanem a társadalmi csoportok közösségével), igen kézenfekvőnek tűnik a válasz: urbanizálódott, mobilizálódott, fogyasztóvá vált, tehát modernizálódott.

A modernizáció ma is politikai jelszó, politikai prioritás. Kérdés, hogy milyen ritmusban történt mindez, és milyen regionális, lokális eltérések húzódnak az általános fogalomhasználat mögött? Mi történik például Erdély magyarok is lakta részein a modernizációs „csúslétesítmény”, az autópálya építéskor, az autópálya használatbavétele után?

Erdély sokféle is és tarka is – de mi jellemzi az egyes mozaikokat és mi az összképet? Áramlásteretek (Castells), átmeneti terek és zárványok milyen egyvelege rejtőzik amögött a fogalom mögött, hogy „erdélyi/kisebbségi magyar társadalom”?

Szintén az elmúlt tíz évben történt, de eddig nem említett, személyes, és éppen ezért érdeklődésemet befolyásoló változás, hogy többet tartózkodom egy nagyvárosban, több mindent látok a mai, a társadalmi változásokat kétségkívül domináló nagyvárosi átalakulási folyamatokból. Nagyváros és vidék találkozásának (nagyvárosi vagy metropolitan övezetnek is nevezik) eseteit szemlélhetem – akár egyik munkahelyem, a Sapientia EMTE koronkai épületének ablakából is. A nagyvárosi, legújabb fizikai helyszíneken (mallok, plázák) kialakuló társadalmi szerkezetek, a mediatisált városi szerveződések, társadalmi terek vizsgálata – akár a „társadalmi változások kommunikációs univerzuma” vizsgálatának részeként – ma már lehetséges és szükséges az erdélyi, magyar kisebbség lakta nagyvárosokban is.